

LAJTOS NÓRA
Példázat és etika
Sánta Ferenc rövidprózája

Ablaknyitás egy már-már feledésbe merült életműre

Lakatos-Fleisz Katalin
(1978, Nagykároly)
irodalomtörténész, tanár,
Kolozsváron él

Lajtos Nóra: *Példázat és etika. Sánta Ferenc rövidprózája*, Magyar Napló–Írott Szó Alapítvány, Budapest, 2018.

Lajtos Nóra Sánta Ferenc kisprózáját tárgyaló monográfiája egy meglevő és kiáltóan üres hiástust tölt be a szakirodalomban. Sánta Ferencről ugyanis ez idáig egyetlen monográfia látott napvilágot, Vasy Géza 1975-ben publikált kötete – igaz, ugyanennek 2017-ben jelent meg második, kibővített változata. Hogy mi a recepció hallgatásának az oka, azt maga a monográfia szerzője is kiemeli. Az egyik a műfajiságban keresendő, ugyanis Sánta elsősorban a nagyregények, mint *Az ötödik pecsét*, a *Húsz óra*, valamint *Az áruló* felől ismert, és a nagy művek árnyékában kevés figyelem jut a rövidebb műfajoknak. A másik ok – ahogy Lajtos Nóra rámutat – a művek túlságosan is korba ágyazottsága, az ötvenes-hatvanas évek szegényparaszti tematikája, amely „visszafelé” a móríci hagyományhoz köthető ugyan, de „előrefelé” a másodmodernség vagy a posztmodern felé nem jelöl ki utakat.

A kötet öt nagy fejezete közül a második, *A forma artistikuma* címet viselő elméleti kér-

déseket tárgyal. Az első rész (*Sánta Ferenc ablakai*) „kötelező” életrajzi és pályaképi kitekin-tője után a monográfia tárgyköréit vázolja fel, amelynek bevallott célja kortárs irodalomtörténeti és -elméleti diskurzusban elhelyezni a csaknem negyven éve klasszicizálódnak indult életművet. Mivel a monográfia nem az egész Sánta-ouvre-t dolgozza fel, hanem annak csupán egy érdemtelenül perifériára szorult területét, az elbeszéléseket, indokolt a műfajelméleti kérdések felvetése, hogy rövidtörténetként, elbeszélésciklusok darabjaiként vagy egy családregegy fejezeteiként olvassuk-e ezeket. Gazdag szakirodalmi repertoárral él itt a szerző, árnyalt, sokoldalú elemzése leginkább a *rövidtörténet* műfaji jegyeit láttatják érvényesülni, de a másik két olvasásmódot is legalább részben érvényesnek találja.

Majd immár a történetek értelmezése következik, a motivikus kapcsolatok felgöngyölítésében a nincstelenség móríci hagyományokat megnevező motívumán, a családmotívumon és

a példázatosság-erkölcsiség motívumán belül. Teret kap ugyanitt az individuuum és a hatalom konfliktusának, valamint az életformaváltásnak is a motívumköre. Hangnem tekintetében is árnyaltan elemez a kötet: a balladaiság mellett az líraiság és az idill hangnemét is kimutatja. A Sánta-elbeszélések poétikai-világképi változásairól sem mulaszt el szólni, az első pályaszakasz balladás lírával megidézett gyermekkor-élményanyaga és annak szubjektív hangja felől a „kegyetlen világ motivikus ábrázolásáig” jut el.

A harmadik fejezet *Mitopoétika – Trauma – Parabola* címszavai alatt részletes elemzéseket találunk a *Tündérvilág*, az *Emberavatás*, a *Kicsik és nagyok*, valamint az *Isten a szekéren* című novellákról. Lajtós Nóra ebben a fejezetben a mediális közvetítettség (látás-hallás), a mitopoétika, azaz a művek szimbolikus mélyrétegeinek vizsgálata, valamint a gender- és traumaelmélet szempontjaival közelíti a szövegekhez. A külsődleges, elméleti irányokkal operáló értelmezés kapcsán mindig fennáll a veszély, hogy a művek belső világához képest erőltettedek, az értelmezések nem magukat a szövegeket világítják meg, hanem az elméleti előfeltevéseket teljesítik be. Lajtós Nóra árnyalt értelmezései szerencsésen kikerülnek ezt a csapdát, ugyanis a szempontokat nem külső, elméleti hatásmechanizmusok erőltették ki, hanem maguk a művek ihlették, és valóban a szövegek sokszínűségét képesek megmutatni.

A IV. fejezet intermedialis nézőpontból tekint a Sánta-életműre. Különösen izgalmas az az értelmezési mód, amely az irodalom és a film kettős médiumának „határátlépéseit” keresi, azon belül is hármas célt tűz ki: a film és irodalom adaptációs problémakörét taglalja, majd az MTVA jóvoltából hozzáférhető Sánta-filmfeldolgozásokat tekinti át röviden, végül az összehasonlító filmelemzés módszertanával a *Halálnak halála* című novella két feldolgozásának behatóbb elemzését végzi el. Szerteága-

zóan foglalkozik az adaptáció mibenlétével, többféle elméleti irányt idéz. Azonban szintetizáló módon áll ezekhez az elméletekhez, a fő fogalmakat ragadja ki az adaptáció értelmezési hatóköréből – hűség, fordítás és interpretáció. Érzékeny mikroelemzések következnek a *Sokan voltunk*, *A Müller család halála*, *Mécsek*, *Téli virágzás*, *Nácik*, *A veder* filmes adaptációiról, amelyet még teljesebbé tesznek a filmek egy-egy reprezentatív képkockái. Szintén külön-külön szól a kötet a négy Sánta-novella tetralógiává szerveződő filmes adaptációiról (*Tündérvilág*; *Sárga virág, kék virág*; *Kicsik és nagyok*; *A csillagokig*), továbbá a *Szürke, sárga...* és *Az öreg ember és a fiatal* című művekről. Az érzékeny, képi világot követő és értelmező hang az irodalmi mű és a filmes adaptáció összehasonlítását sem téveszti szem elől.

A kamerabeállítások ismeretéről tesz bizonyosságot a *Halálnak halála* elbeszélés két filmes feldolgozása, az egyik a Szinetár Miklósféle, a másik Gödrös Frigyes adaptációja. Az értelmezés részletekbe menően követi a képkockák drámai láttató erejét, szinte a szemünk előtt játszódik le a történet. Eközben magát az elbeszélést mint egyfajta origót sem téveszti szem elől: van, hogy a novella kerekedik felül a mondanivaló tekintetében, van, hogy épp a képi világ érzékeltet többet a novellánál. Röviden szól a kötet a *Húsz óra* és *Az ötödik pecsét* című mozifilmekről is – a legnagyobb népszerűséget mutató film a Sánta-adaptációk közül az utóbbi, ennek értelmezése külön kötet témája is lehetne. Érdekesség a Gaál István- rendezte *Éjszaka* című filmadaptáció, amelyet a kötet lényegkiemelő módon említ meg, valójában a szimbólumokat keresve. Ahogy a szerző megállapítja: a filmes nyelv által még hangsúlyosabbá válnak a regények szimbólumai.

A záró *Összegzés, kitekintés* című fejezet egy irodalmi hagyomány ívén próbálja meg elhelyezni a Sánta-életművet. A móríci indulás adott, de milyen életművekben folytatódik

tovább a mélyszegénység-kiszolgáltatottság vonulata? – ez itt a fő kérdés. Lajtós Nóra három szerző életművében látja mindezt megtestesülni a jelenkor magyar prózájában: Mózsi Ferenc, Rott József és Borbély Szilárd műveiben. Ahogy a szerző találóan megjegyzi: „A Sánta-próza a móríci hagyomány főerén keresztül ma is ott lüktet a 21. századi kispikában.”

Érzékenyen, sokoldalúan elemző kötetet tart kezében tehát a kedves olvasó. Egyetérthe-

tünk Imre László megállapításával a fűlszövegben: a kötet „egy már-már feledésbe merülő értéket ment meg és tesz eleven értékévé újra.” Precíz szakirodalmi tájékozottsága hasznos egyetemi-iskolai szakkönyvvé avatja, olvasmányos nyelvezete miatt viszont élvezettel forgathatja minden irodalomkedvelő.

Lakatos-Fleisz Katalin

Barabás Miklós: Választási menet (1848 körül)